

Arkeologisk registrering

Sak: 2010/10697

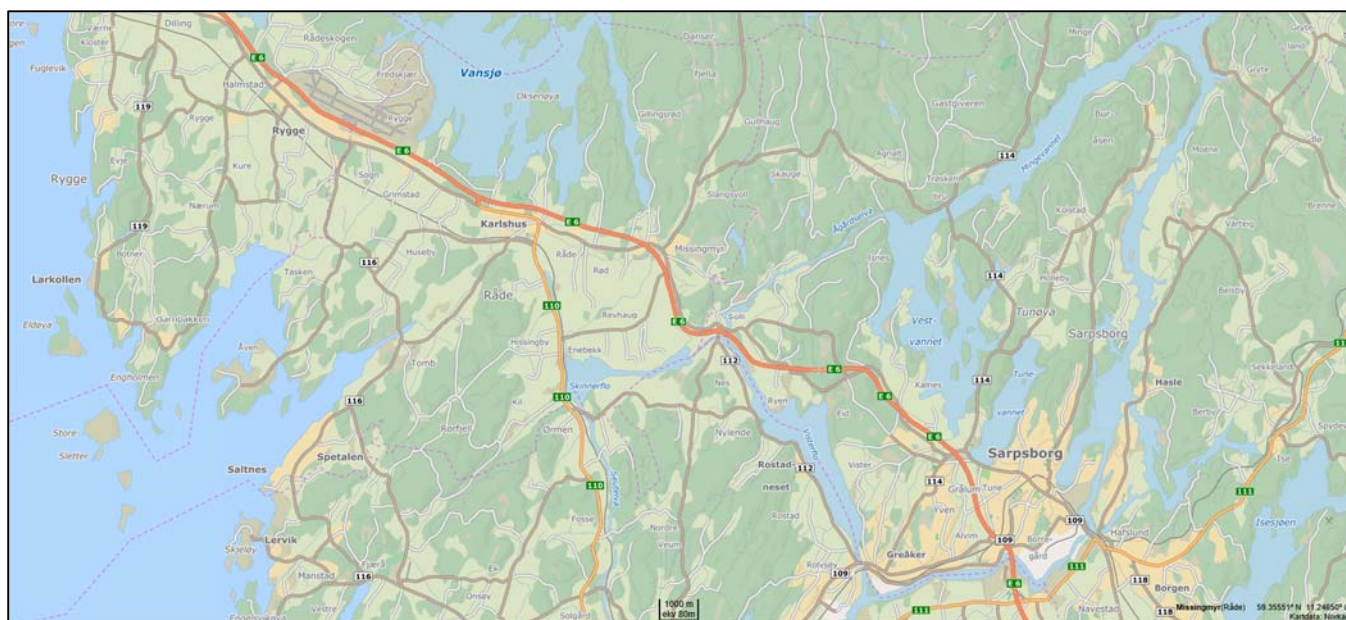
Navn kommune

Morten Bertheussen 2016

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK REGISTRERING

Kommune:	Sarpsborg, Råde		
Gårdnavn:	Div.		
Bruksnavn:	Bjerkheia/Stenmon/Enerhaugen, Missingen søndre, Engen, Hauger, Borge vestre		
Gnr./bnr.:	2034/12, 34, 35, 84/1, 84/7, 67/1, 65/2		
Høyde over havet:			
Tiltakshaver:	Hafslund Nett AS		
Adresse:	Postboks 990 Skøyen		
	0247 Oslo		
Navn på sak:	Hafslund Nett 132 kV luftledning mellom Hasle – Råde og Halmstad		
Saksnummer:	2010/10697		
Registreringsperiode:	28.10.2016 – 03.03.2017	Ved:	Jan Berge og Morten Bertheussen
Rapportperiode:		Ved	Morten Bertheussen
FAGLIGE KONKLUSJONER:		ASKELOADEN ID:	
☐	Ingen funn:		
☒	Funn av automatisk freda kulturminner:	225910, 226082	
☐	Løsfunn – ikke automatisk:		
☐	Forenklet dispensasjon – utgravd:		
☐	Freda kulturminner i området (fra før):		
Stikkord:	Steinalder		

BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Bakgrunnen for undersøkelsen er Hafslund netts planlagte oppføring av 132 kv høyspent luftstrek fra Hasle i Sarpsborg kommune til Halmstad i Rygge kommune. Traseen er rundt x kilometer lang og er planlagt parallelt med eksisterende luftstrek.

Langs den sørvestlige delen av traseen ligger kulturminnene tett, men i nordøst er få registrerte kulturminner. Det sier seg selv at en såpass lang trasé nødvendigvis vil krysse områder med potensial for automatisk freda kulturminner.

På grunn av områdets topografi og nærheten til kjente kulturminner varslet Østfold fylkeskommune om registrering i traseen, før det kan gis endelig utsagn i saken, jf. Kulturminnelovens § 9.

SAMMENDRAG

I tidsrommet 28.10.2016 – 02.12.2016 utførte Østfold fylkeskommune overflaterregistrering, prøvestikking, søkesjakt og kontrollregistrering og innmåling av gravfelter i Sarpsborg og Råde kommune. Arbeidet ble gjort i forbindelse med konsesjon for Hafslunds 132 kV luftledning mellom Hassle og Halmstad.

I trasé på ca (egen omtrentlig beregning) ble hele strekket i Sarpsborg kommune synfart og overflaterregistrert, samtidig som vi så etter egnede steder for prøvestikking etter steinalderlokalteter. Mellom Missingen og Rød i Råde kommune ble det flateavdekket med gravemaskin i hele anleggsavtrykket til fire mastepunkt. I alt fire arkeologiske lokaliteter ble påvist under registreringen.

Vi så spor etter gammelåker (ID) i det østligste mastepunktet på Missingen. Én lokalitet fra eldre steinalder ble påvist ved prøvestikking. I tillegg snublet vi over en steinalderlokalitet som ligger utenfor traseen. I tillegg kan et flintavslag som fremkom under overflaterregistrering på Maugsten i Sarpsborg kommune antyde at det ligger en steinalderlokalitet der.

Lokalitet 1, ID225910 er definert ut fra funn av til sammen 4 biter slått flint i tre prøvestikk, derav proksimalenden av en smalflekk og tre avslag, inkludert ett som varmepåvirket. Funnene ligger på en forholdsvis plan sandflate i den østvendte skråningen ned mot Isebakktjernet. Høyden over havet er 75 meter. Forutsatt at lokaliteten var strandbundet, dateres den til mellommesolitikum, ca. 7500 BC (f. Kr) - etter datidens strandlinje.

Lokalitet 2, ID226082 er definert ut fra funn av én retusjert mikroflekk/trekantmikrolitt, tre flintavslag og ett mulig avslag av kvartsitt eller flint. De ble funnet i en rotvelt, på en vestvendt flate x meter sør for traseen. Høyden over havet er rundt 71 meter. Forutsatt at lokaliteten var strandbundet dateres den til mellommesolitikum, rundt 7100 BC.

Lokalitet 3, ID er en liten flik av gammelåker, med brent

Under åkervandring på Maugstad, helt øst i traseen, fant vi et flintavslag. Funnstedet (ID) ligger x meter over havet. Det kan indikere at det ligger en steinalderlokalitet her.

I tillegg ble gravfeltene ID19552 og ID77730 på Løken i Råde og gravfeltet ID78391 på Rødsholtet i Råde kontrollregistrert, beskrevet og innmålt med CPOS. Beskrivelser og geometri er lagt til i Riksantikvarens kulturminnedatabase «Askeladden».

OMRÅDEBESKRIVELSE

Traseen går fra Hasle i Sarpsborg kommune til Halmstad i Rygge kommune. Den følger sørsiden av eksisterende luftstrek. I Sarpsborg kommune krysser den et hovedsakelig skogkledd, berglendt utmarkslandskap, brutt opp av myr, vann og små innsjøer. I Råde kommune krysser den mye flatt jordbruksland, raviner og mindre skogholt på høydedrag.

KULTURMINNER I NÆROMRÅDET

Det er selvsagt et utall kulturminner langs en så lang trasé. I Sarpsborg kommune er det få registrerte kulturminner som ligger innenfor et ca 100-meters belte fra traseen. På Skjøren, på Tuneøya, ligger en gravhaug ID39274 rundt 130 meter sør for eksisterende kraftlinje. På bergdraget øst for Isnesveien ligger to nyere tids minner, i form av en røys (ID49260) og en kullmile (ID77397), men ingen av dem er automatisk freda. Når vi når Missingen i Råde kommune smeller det til med registrerte kulturminner. Sør for traseen lå storgården fra romertid (ID), og rundt traseen er det flere gravminner (ID78391) I tillegg har de senere årenes metallsøk på jordene rundt eksisterende kraftlinje, fremskaffet en rekke mynter og gjenstander i edle metaller, primært fra jernalder og middelalder. Videre vestover, over det gode jordbrukslandskapet på Raet, er det en god del registrerte kulturminner, vekselvis nord og sør for traseen. Mange av registreringene er gravfelt og gravminner. og Gravhaugen ID39274 på Sjøren

UTVALGTE KULTURMINNER I NÆROMRÅDET	
Askeladden ID:	Kulturminnetype:
39274	Gravhaug
100016	Storgård fra romertid
139135	Et av flere områder med gjenstander funnet ved metallsøk
19593	Gravminne
77788	Gravfelt
77787	Gravhaug
78391	Gravfelt
136152	Funnområde, gjenstander funnet ved metallsøk
75086	Gravminne
29568	Gravfelt
77543	Gravminne
39354	Gravfelt

STRATEGI OG METODE

Registreringsmetodene var overflateregistrering, prøvestikking og maskinell sjakting.

Hele traseen i Sarpsborg kommune ble grundig synfart og overflateregistrert, for om mulig å påvise automatisk freda kulturminner som fortsatt er synlige i markoverflaten. Samtidig så vi etter egnede steder for prøvestikking etter steinalderlokaliteter.

Prøvestikking med spade og såld er velegnet til å påvise boplasser og aktivitetsområder fra steinalder. Det øvre torvlaget fjernes. Kvadratiske hull på ca 40 x 40 cm spas eller håndgraves - ofte helt ned til steril undergrunn eller fjell. Massene såldes med 4 mm rist. Vi sålder helst i vann hvis det er tilgjengelig i nærheten. På lokalitet ID225910 såldet vi dammer vi lagde på turstien og prøvestikkene 1-4 ble såldet i

gøftevann. Ellers ble det tørrsoldet, uten hjelp av vann. Når jordmassene er siktet bort kan funn i form av slått flint, slått kvarts, bein, keramikk etc. sorteres ut.

Maskinell sjakting er egnet til å gjenfinne graver, jordbruksspor, bosettingsspor og annet som ikke er synlig i markoverflaten. Under oppsyn av arkeolog ble matjorden fjernet av en gravemaskin med brei skuffe og flatt skjær. Sjaktene ble fortløpende rensset for lausmasser med krafse.

Mellom Missingen og Rød, i Råde kommune ble det åpna 5 sjakter. Sjaktene dekker hele avtrykket til de kommende mastepunktene som er oppgitt til 5 x 5 meter.

To gravfelt, derav ett som traseen krysser og ett som ligger nært opp til traseen ble innmålt, det vil si at alle gravhaugene vi påviste fikk enkeltminnegeometri. Gravhaugene er også beskrevet.

Alle faser av registreringa ble fotodokumentert. Et utvalg av fotoene er tatt med i rapporten.

Innmåling av sjaktene, lokalitetene og gravhaugene er gjort med CPOS, med RTK 3D fix oppløsning. Kartgrunnlaget er: WGS84 Sone 32N, Universal Transverse Mercator (UTM). Avvikene er ned mot 3 cm. Innmålingene er kartfesta. Kartutsnitt er integrert i rapporten.

Funnopplysninger, geometri, lokalitetsbeskrivelser og beskrivelser av gravhaugene er lagt til i Riksantikvarens kulturminnedatabase "Askeladden".

DELTAGERE OG TIDSRUM

Registreringen foregikk i tidsrommet 28.10.2016 – 02.12.2016 og ble utført av Jan Berge og Morten Bertheussen. Gravemaskinen og føreren var innleid av tiltakshaver.

Rapport ved Morten Bertheussen, høst 2016/vinter 2017.

Været for så vidt på vårt parti de fleste av dagene i felt. Greit høstvær, litt nedbør enkelte dager. Under sjaktingen var det minusgrader og sol.

UNDERSØKELSEN

TERRENGET

Traseen krysser et mangeartet landskap. I Sarpsborg er det mye opp og ned med skogklede åsrygger og høydedrag, knauser og fjell, myrer, tjern og vann. I Råde er det mye dyrket mark, på sand og helst leirsletter, brutt opp av skogholt på små høydedrag. Detaljert terrengbeskrivelse følger for lokalitetene og sjaktingen, senere i rapporten.

UNDERSØKELSEN

Vi begynte i øst og jobbet oss vestover.

LOKALITET 1, ID225910, ELDRE STEINALDER

Terrenget 7-800 meter vestover i traseen (fra lokaliteten): Skogkledd høydedrag som luftstrekket krysser nordspissen av, enkelte hogstfelt, knauser og fjell, og små fjellterrasseringer. Terrenget flater ut ved Åkerbergmosen, et større myrdrag drøye 600 meter mot vest. Høyden over havet er x meter, på nordspissen av høydedraget. Her ble de funntomme prøvestikkene xx gravd. Prøvestikk x ble gravd på en mindre x meter laverliggende flate, like ovenfor vår lokalitet. Her var marken svært våt, trolig fordi flaten dekker et skålformet svaberg.

Terrenget 7-800 meter østover i traseen (fortsatt fra lokaliteten): terrenget skrår forholdsvis bratt nedover mot Isebakktjern, som ligger x meter over havet. Videre østover stiger terrenget bratt oppover en steil, skogkledd åsrygg med knauser og berg. Toppen av åsen består av små knauser, med lommer av skrinn torv innimellom.

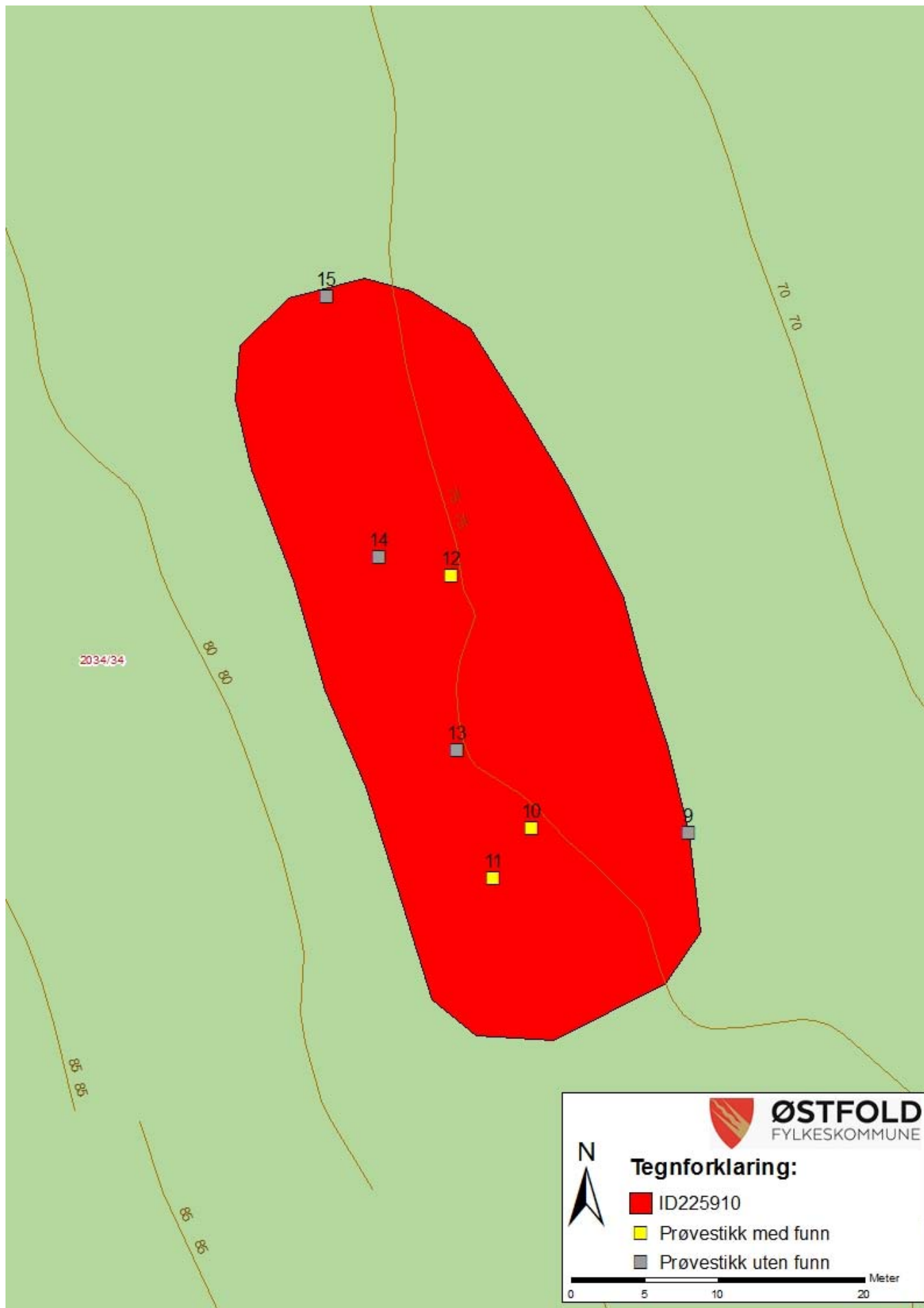
Lokalitet 1 ligger på en på en tilnærmet nord-sørorientert sandflate i østsiden av et høydedrag, 60 meter vest for Isebakkjern. Funnflaten er ørlitt sørlig- og til dels østlig hellende, men overordnet plan. Høyden over havet er 75 meter. Under registreringen var skogen på og rundt flaten felt og flaten og skråningene dekket av gress. En tursti krysser flaten nord – sør. Lokaliteten er skjermet og avgrenset av stigende terreng i vest, sør. Åpen i øst, nå henvendt mot Isebakkjern. Flaten fortsetter videre nordover og er i alt nærmere 90 meter lang og på det meste, nærmere 30 meter bred. Det funntomme prøvestykket P15 avgrenser lokaliteten i nord. Trolig ligger det spredte funn også videre nord for prøvestykket – utenfor lokalitetsavgrensingen, men nærmere kraftledningen. Nordenden av lokaliteten ligger 46 meter fra den sørligste kabelen i luftstrekket og bare drøye 30 meter øst for kommunegrensen til Råde. To funntomme prøvestykk (P13 og P14) ligger innenfor lokalitetsavgrensingen. Lokalitet 1 er måler ca. 53,5 x 21,5 meter og arealet er beregnet til nærmere 1000 m². Avgrensingen av lokaliteten er forholdsvis konservativ og vi valgte å ikke pepre flaten med prøvestykk.

På lokaliteten ble det funnet tre flintavslag og proximalenden av en smalflekk av flint. Funnene er fra tre prøvestykk. Smalflekken er fra P12, der det også ble funnet et varmepåvirket avslag. P10 og P11 inneholdt ett flintavslag hver. Funnene består av flere typer flint.

Lokalitet ID225910 er tolket som en strandbundet lokalitet, det vil si at den lå i umiddelbar nærhet til havet, kun få meter høyere en flomålet. Beregnet vi en strandlinjeforskyving på 75 meter, er funnene fra eldre steinalders mellomfase, mellommesolitikum. Det daterer lokaliteten til rundt 7500 BC.

Med et havnivå nærmere 75 meter over dagens lå lokaliteten på en liten øy og på østsiden av et ca 180 meter bredt sund mellom øya og fastlandet. Den lå på ytterkysten, i det som da var et skjærgårdslandskap.

Våre lokaliteter er datert til rundt 7000 – 7500 BC. På denne tiden forsvant de siste restene av isen i innlandet og landhevingen skjedde raskt. Middelttemperaturen var høyere enn i dag. Furu og hasselskogen vokste villig og artsrikdommen både på land og i havet var stor. Lokalitetene ligger i strandkanten, henvendt mot et sund. Begge ligger på øyer. Menneskene vi ser sporene etter hadde åpenbart sjødyktige båter til ferdsel langs kysten og mellom øyer og holmer. De var mobile og vi kan tenke oss sesongbetonte oppholdt både på kysten og i innlandet i løpet av året. Boplasser i innlandet finner vi sjeldnere sporene etter, men vi har et ferskt eksempel fra Momarken i Eidsberg. Det var uansett ressursene i og ved havet som tiltrakk seg mennesker til våre lokaliteter. Jakt på sjøpattedyr som sel og småhval og jakt på sjøfugl, fiske, sanking av skjell og spiselige planter ga næringsgrunnlaget ved kystoppholdene.

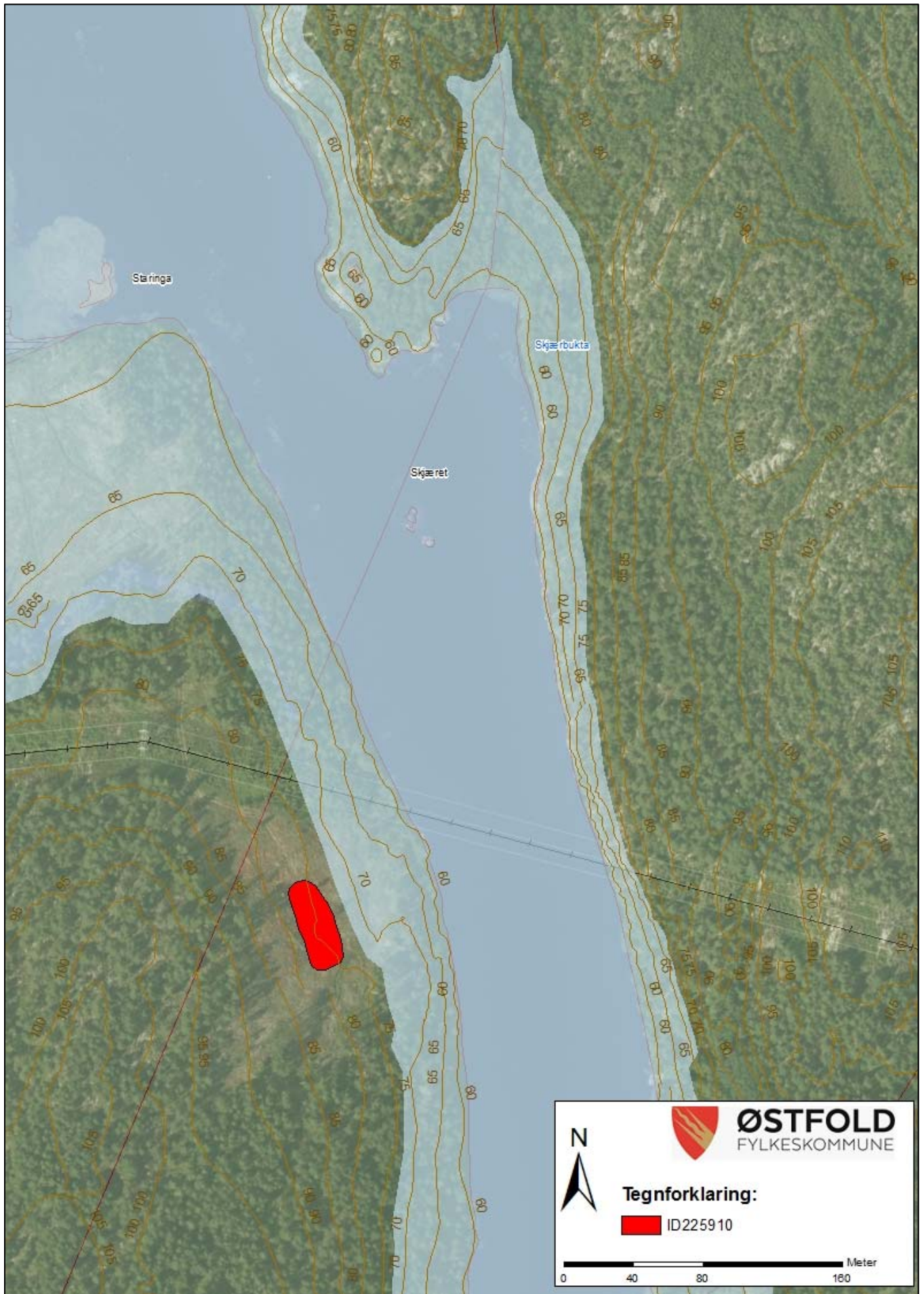
LOKALITET 2, ID226082, ELDRE STEINALDER

Lokalitet 2 ble påvist i en rotvelt som gliste mot oss da vi var på vei til bilene etter endt arbeidsdag i traseen. Vi klarte selvfølgelig ikke å motstå fristelsen til å rote litt i rota, som lå med sin gulgrå og fristende sandside mot stien vi fulgte. Funnene fra rotvelten består av én retusjert mikroflekk, trolig en trekantmikrolitt som er knekt i distalenden, tre flintavslag av forskjellige typer flint og et stort, mulig avslag av flint/kvartsitt. Et par av flintavslagene hadde regnet vasket frem, de resterende fremkom ved litt skraping i sanden mellom røttene. Da sa vi oss fornøyde, målte inn rotvelten og avsluttet arbeidet. Funnene lå i et grått, minerogent utvaskingslaget og et anrikingslag av gul sand – i typisk podsol.

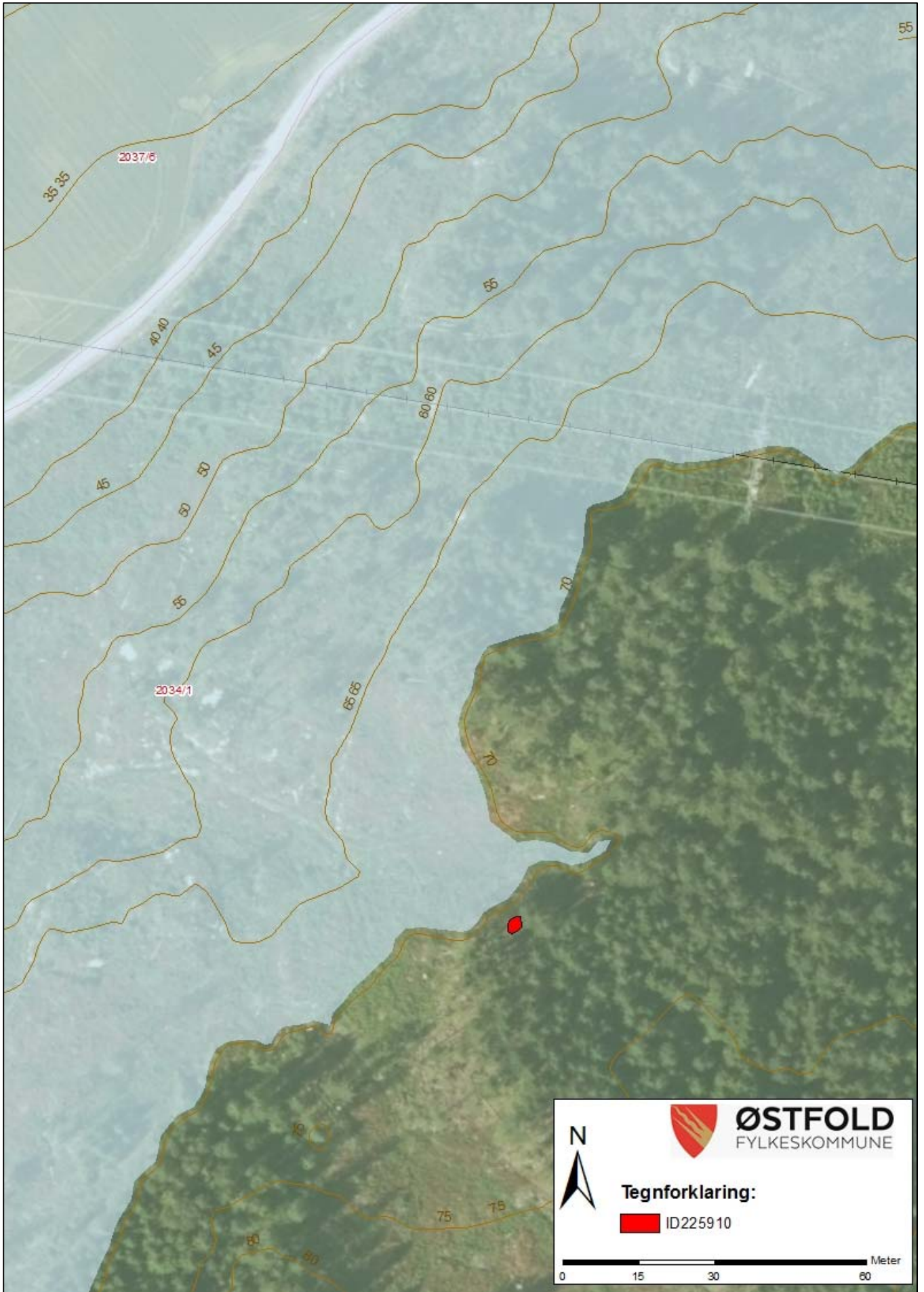
Rotvelten ligger under 90 meter sørvest for kraftlinjen og dermed under 40 meter fra varslet anleggsbelte i forbindelse med nytt luftstrekk. Lokalitet 1 ligger snaue 2 kilometer mot nordøst. Vi har ikke avgrenset lokaliteten med prøvestikk som helt sikkert strekker seg metervis lengere i alle himmelretninger. Lokalitet 1 ligger i østsiden av et nord – sørorientert daldrag. Den ligger i granskog, men store arealer av skogen er felt i området rundt. I dalbunnen ses dyrket mark og Ågårdselva som fores av Vestvannet. Vest for lokaliteten faller terrenget tiltagende ned mot dalbunnen. Like nedenfor (vest) og nord lokaliteten danner terrenget det som må ha vært en forholdsvis grunn liten vik da lokaliteten var i bruk. Vika er også en naturlig topografisk avgrensing for lokaliteten i nordlig retning. Øst for lokaliteten stiger terrenget slakt.

Funnene fra rotvelten består av én retusjert mikroflekk, trolig en trekantmikrolitt som er knekt i distalenden, tre flintavslag av forskjellige typer flint og et stort, mulig avslag av flint/kvartsitt.

Lokalitet ID225910 er tolket som en strandbundet lokalitet, det vil si at den lå i umiddelbar nærhet til havet, kun få meter høyere en flomålet. Beregner vi en strandlinjeforskyving på ca. 71 meter, er funnene fra eldre steinalders mellomfase, mellommesolitikum. Det daterer lokaliteten til rundt 7100 BC. Trekantmikrolitten som ble funnet i rotvelten er også typisk for perioden.

LOKALITET 3, ID, RESTER AV FOSSILT ÅKERLAG, MULIGE ARDSPOR

Lokalitet 3 ble påvist ved sjakting/flateavdekking i vårt første mastepunkt, sjakt 1, på Missingen søndre. Lokaliteten ligger på en sandflate, drøye 80? meter nord for lokalitet ID100016 som blant annet omfatter en storgård fra romertid med blant nordens største langhus (om ikke det største?) fra romertid. Like øst for lokalitet 3 er det funnet betalingsgull, sølv, trolig fra et smykke, deler av en sølvmynt og flint under metalløk (ID216611). På sandslettene langs sørsiden av Enebekken er det gjort mange matallsøkfunn.

På lokalitet 3 påviste vi rester av et fossilt dyrkingslag/gammelåker og mulige ardsplor. Åkerlaget ses i det nordvestre hjørnet av sjakten og dekker til sammen en drøy kvadratmeter. Det er ikke avgrenset i sjakten og har uvis utbredelse i nordlig og vestlig retning. Tykkelsen er på det meste 3 – 4 cm, men stort sett rundt 1 cm eller mindre. Det består av varierende valører gråbrun humusholdig sand, med brent leire og spor av trekull. Ved lett rensing/avskraping kom det frem noen striper i undergrunnen som kan være ardsplor. Brent leire i åkerlaget kan antyde at det ligger et forhistorisk gårdstun nært opptil vår sjakt. Min kvalifiserte gjetning er at det i så fall ligger nord for sjakten, på sandryggen under og nord for kraftlinjen. Laget ble innmålt og fotografert. Det var ellers lite å gjøre med åkerlaget, men vi kunne kanskje tatt en kullprøve for radiologisk datering.

SJAKT 1: Måler 5 x 5 meter. Undergrunnen er lys, gulbeige, finkornet sand og lysere grå, minerogen sand, spettet med rustrød jernutfelling. Flere plogspor er synlig i sjakten. Matjordslaget er rundt 30 cm.

Sjakt 1 sett mot x, E6 i bakgrunnen. Det fossile åkerlaget ses til høyre og venstre for krafsa.

DE ØVRIGE SJAKTENE/MASTEPUNKTENE

SJAKT 2: Ligger på Engen, i slakt nordlig skrånende terreng, kun få meter sør for Enebekken. Avstanden mellom mastepunktene er. På flaten, like sørvest for sjakt 2 er det gjort flere førreformatoriske funn med metalledetektor (ID139124), blant annet flere bronsespenner fra jernalder. Undergrunnen i sjakten er lik den i sjakt 1 og består av lys, gulbeige, finkornet sand og lysere grå, minerogen sand, spettet med rustrød jernutfelling. Flere kraftige plogspor er synlig i sjakten. Matjordslaget er rundt 25 - 30 cm.

Mellom sjakt 2 og sjakt 3 er det planlagt to mastepunkt som vi i utgangspunktet hadde tenkt å avdekke. Det nærmest sjakt 2 utgikk, da det under befarings fremgikk at punktet var lagt til erosjonsskråningen, ned mot (nordbredden) av bekken. Neste punkt var lagt til lignende terreng som sjakt 1 og 2 lå i, på en snipp, like sør for bekken. Under et ubehagelig møte med den ufine grunneieren på Revhaug østre slo han fast at avdekking av 25 m² på hans eiendom var fullstendig uaktuelt. Hvordan dette løses videre er pr. nå usikkert.

SJAKT 3: Er altså mastepunkt 5, som er lagt til delet mellom Hauger i vest og Borge vestre i øst. Selve delet er et dypt dike, orientert nord – sør over en plan leirslette. Vi sjaktet på begge sidene av diket så er ikke hele masteavtrykket avdekket. Det gjør i grunnen ingen forskjell for undergrunnen bestod av lurvete blåleire av en type vi sjelden finner førreformatoriske spor i. Matjordslaget ca 35 cm tykt. Sjakten måler 5 x 5 meter inklusiv et 1,x meter uavdekt dike i midten.

SAKT 4: Er det siste og østligste mastepunktet vi avdekket. Den ligger på den samme plane leirsletten som sjakt 3. Her var undergrunnen en skrekkelig blåleire, som flaker og er vanskelig å avdekke i. Det var vanskelig å finne skille mellom den tunge matjorden og undergrunnen. Matjordslaget ca 35 cm tykt. Sjakten måler 5 x 5 meter.

GRAVFELT ID78391 RØDSHOLTET

På Rødsholtet, en skogkledd bergtopp/åsrygg, under 1200 meter sør for Råde kirke lå det et gravfelt avmerket med punktgrafikk i Askeladden. Feltet bestod av fem gravhauger, men det var bemerket at det kunne være flere gravminner der. En liten befarings avslørte at luftledningen krysser åsen like nord for gravfeltet, med sørligste, pr. nå, eksisterende kabel ca. 4 meter nord for den nordligste haugen i feltet (gravhaug 1).

GRAVFELT ID77730 LØKEN SØNDRE

KONKLUSJON

2016

MORTEN BERTHEUSSEN

Morten Bertheussen

.....
Feltarbeolog

VEDLEGG

ANLEGGSLISTE					
Anr:	Sjakt:	Lok.ID:	Type:	Beskrivelse:	Mål: (cm)
1	1	ID	Fossilt åkerlag	Varierende valører gråbrun humusholdig sand, med brent leire og spor av trekull. Trolig ardspor under.	

FUNNLISTE				
Fnr:	IDnr:	Pnr:	Beskrivelse/kontekst	Dato/init.
1		-	Løsfunnet flint	
2	225910	10	Ett flintavslag – fra anrikingslag, ca. 20 cm under torv.	18.11.16. JB
3	225910	11	Proximalenden av smalflække av flint - fra anrikingslag, ca. 20 cm under torv.	18.11.16. JB
4	225910	12	To flintavslag - fra anrikingslag, ca. 20 cm under torv	18.11.16. MB
5	226082	-	Én retusjert mikroflække, trolig trekantmikrolitt, knekt i distalenden, tre flintavslag, forskjellige typer flint, ett stort, mulig avslag av flint/kvartsitt. Funnet rotvelt.	18.11.16. JB, MB